

Vieringen in de ouderenzorg

Wat ouderen in de zorginstelling samenbrengt, is hun zorgafhankelijkheid. Ze hebben elkaar niet uitgezocht. Hoe dan werken aan verbinding en gemeenschappelijkheid? Kunnen zij wel een geloofsgemeenschap vormen?

‘Dag mevrouw Goossen. Fijn dat u er bent!’

‘Goedemiddag, meneer Berens. Mooi dat het gelukt is om te komen. Hoe is het met uw verkoudheid?’

‘Wat goed om u te zien, mevrouw Renkema. Is het toch weer gelukt? Uw plekje, waar u meestal zit, is nog onbezet. Ga lekker zitten. Uw buurman komt er ook al aan.’

Bewoners druppelen binnen voor de kerkdienst in het verzorgingshuis. Door de vrijwilligers en de dominee worden ze één voor één nadrukkelijk welkom geheten en vaak bij de naam genoemd. In de korte contacten is er even aandacht en worden nieuwtjes uitgewisseld. De kerkgangers ervaren dat ze erbij horen.

Mevr. Glas woont al jaren in het verpleeghuis. Ze is dement en moeilijk te bereiken. Ze spreekt slechts enkele woorden per dag, zit meestal zwijgend aan tafel, samen met haar vijf tot zes medebewoners. Iedereen weet dat ze op de zondagen opleeft. In de kerk voelt ze zich blijkbaar op haar best. Ze oogt een beetje trots dat ze naast haar man zit in de kerk. Ze zingt een psalm mee. Ze sluit keurig haar ogen als er wordt gebeden. En als het Onze Vader klinkt, bidt ze hardop mee. Ze krijgt aandacht, niet alleen van haar man, maar ook van de vrijwilligers en de andere familie van medebewoners. Ze zegt nog steeds weinig, maar in haar ogen valt te lezen dat ze blij is met wat er op zo’n moment gebeurt.

Twee fragmenten uit de praktijk van het verzorgings- en verpleeghuis. Op vele momenten en op verschillende wijze vinden vieringen en kerkdiensten plaats met en voor ouderen die in de centra verblijven (Daemen en Kanis 2006). Ze behoren nog altijd tot de kernactiviteiten van veel geestelijk verzorgers.

In instellingen waar mensen gedurende langere tijd verblijven of wonen, ontstaan relaties en verbindingen. Bewoners en hun naasten, vrijwilligers en professionals vormen een werk-, woon- en leefgemeenschap. Men ontmoet elkaar in allerlei situaties. Tegelijk kan er ook sprake zijn van een geloofsgemeenschap. ▷

Die krijgt met name vorm en gezicht in de ontmoetingen in en rondom kerkdiensten, vieringen en groepsbijeenkomsten (Irik en Majjer 2010). Door geregeld samen te vieren en bijeen te komen wordt die gemeenschap gesticht, gestimuleerd en onderhouden. Maar dat gaat niet vanzelf. De uitdaging is om als voorganger verbindend te spreken en de aansluiting te zoeken bij de belevings- en geloofswereld van de aanwezigen. Door het ritueel van de viering kan gezamenlijkheid en gemeenschap worden ervaren. Dat vraagt inlevingsvermogen én deskundigheid van degene die voorgaat.

Elk mens is uniek. Dat betekent dat in elke viering binnen de context van de ouderenzorg er een grote diversiteit bestaat. Veelal zijn de vieringen oecumenisch van karakter, voorgangers geven er een eigen kleur aan. Er is bovendien nog-

al eens een mix van 'somatic en pg' (psychogeriatric), zoals het in het zorgjargon heet.

Daarnaast zijn er grote verschillen in het leven dat mensen geleefd hebben en leven. Maatschappelijke carrières tellen niet meer. De één is moeder, oma en overgrootmoeder binnen een grote familie, een ander is een leven-lang alleengaand. De een ervaart de ouderdom als een zegen, de ander als een enorme opgave. Er zijn er die door het leven geschonden zijn, teleurgesteld, verbitterd. Er zijn er ook die vooral dankbaar terugblikken. Kortom, de verscheidenheid onder ouderen is groot.

Wat hen in de zorginstelling samenbrengt is hun zorgafhankelijkheid. Ze hebben elkaar niet uitgezocht. Hoe dan werken aan verbinding

en gemeenschappelijkheid? Kunnen zij wel een geloofsgemeenschap vormen? Het lijkt een waagstuk om met mensen die jaren hebben geleefd in de sfeer van de 'verzuiling' en dus ook in godsdienstig opzicht zeer van elkaar verschillen, samen liturgie te vieren. Wat kan helpen, is de misschien wel meest gehoorde opmerking die ouderen maken in dit verband: 'Maar we geloven toch allemaal in één God!?' Vroegere scheidsmuren vallen veelal weg. Is dat niet één van de voorbeelden van de wijsheid van de ouderdom?

Dat geloof in die ene God voegt samen en schept onderlinge herkenning en verbondenheid. Elke geestelijk verzorger zal het kunnen beamen: het bij elkaar komen, het samen zin-

gen, het samen luisteren naar een overdenking, het samen bidden, schept onderlinge gemeenschap.

Want vieren doe je sámen: 'Waar twee of drie in mijn Naam aanwezig zijn, daar ben ik in hun midden' (Matteüs 18:20).

In dat samen vieren ontstaat ook de verbondenheid met een groter geheel. Het is de kracht van het ritueel – in dit geval de viering – dat ons doet beseffen dat we niet alleen in verbinding zijn met elkaar, maar ook met de wereld en met God (Menken-Bekius [jaartal?]). In het vieren wordt ervaarbaar dat wij niet samenval- len met wat ons overkomt. In gebeden wordt uitgesproken dat kwaad, ziekte, lijden en dood nooit het laatste woord hebben, maar omvat wordt door Gods barmhartige liefde.

Zo is in het ritme van de week – met vele da- gelijkse rituelen! – het samenkomen in Gods

naam een moment van rust, bezinning, bemoe- diging en houvast. Bij de dementerende bewo- ners is het veelal een intuïtieve ervaring, een herinnering aan eerder, een ervaring van een min of meer herkenbare sfeer. Vandaaruit kan de gemeenschap ervaren worden met hen die op dat moment aanwezig zijn.

Aansluiting vinden op de geloofs- en levens- wereld van de ouderen is de opgave voor elke voorganger. Het gaat om de verbinding tussen de context van alledag en het vieren voor Gods aangezicht. De viering sluit aan bij gezamenlijke

ervaringen in de zorginstelling. Dat begint met de verwelcoming, zoals in bovenstaand voor- beeld is beschreven. Op individueel niveau er- vaart iemand dat er aandacht voor hem of haar is. Dat hij of zij erbij hoort.

Vervolgens zal de koppeling er moeten zijn met thema's die specifiek zijn voor deze context: mensen die van zorg afhankelijk zijn én op leef- tijd. Feit is dat mensen zoeken naar zin in hun situatie van afhankelijkheid en het omgaan met de 'gebreken van de ouderdom' (visus, doof- heid, mobiliteit, vergeetachtigheid et cetera). Vreugde en verdriet in familierelaties staan veelal op de voorgrond, terwijl velen hun een- zaamheid verborgen willen houden. Het besef van het 'staan in het einde' (Andriessen [jaar- tal?]) en leven met verlies en rouw zijn andere levensthema's.

Deze thema's moeten herkend en erkend worden in de liturgie. Dat kan in de gebeden, in de keuze van de te zingen liederen en in de wijze van overdenken. Dit betekent wél dat een

voorganger zelf met deze thema's in contact moet zijn en hierover open, zoekend en tastend moet kunnen communiceren. De gemeenschap wordt gevormd als er in de liturgie momenten zijn om vreugde en verdriet te delen, angst en vragen te benoemen en er ruimte is voor het uiten van dankbaarheid, verwondering en ver- bijstering. Deze innerlijke ervaringen worden uit-gedrukt, naar buiten gebracht in woorden en liederen, in symbolen en gebaren. In kleuren en geuren. Met name in vieringen met mensen

met dementie zal gezocht worden naar het aanspre- ken van de zintuigen. Worden ouderen in de

viering óók aangesproken op wat zij hebben dóór te geven en kunnen vóór-leven? En is er voldoende aandacht voor gevoelens van schuld, falen en tekortschieten vanuit de ervaring dat volgende generaties ándere keuzes maken dan wat ouderen hadden willen méé-geven? Worden ouderen uitgedaagd het gesprek met de 'vol- gende geslachten' open aan te gaan?

In alledaagse voorbeelden kan worden ge- wezen op de verbinding tussen geloof en leven binnen de instelling. Hoe je plaats biedt aan iemand bij de koffietafel, hoe je reageert bij de lift als iedereen in wil stappen, hoe je je opstelt bij roddels of in je houding ten opzichte van het personeel.

Ouderen dienen dus niet alleen aangesproken te worden op hun afhankelijkheid en zorg. Zij zijn zelf de eersten die dit onderstrepen. Bij de voorbeden vragen ze gebed voor medebewo- ners, vrijwilligers en familieleden en ook voor anderen en voor deze wereld. Daarop sluit ook de collecte aan: niet ten behoeve van zichzelf, >

maar voor de nood in deze wereld.

De gemeenschap rondom de vieringen is groter dan alleen bewoners. Veel vrijwilligers en familieleden spreken elkaar rond de kerkdiensten. Sommigen leren elkaar hier kennen en spreken elkaar daardoor ook door de week tijdens hun bezoeken aan hun familielid. Ook voor familieleden doet het ertoe dat zij tijdens de kerkdienst erkenning ontvangen voor hun zorg- en levenssituatie. Ook zij zoeken de ervaring om deel uit te maken van een grotere groep, die soortgelijke dingen meemaakt. In en rondom de vieringen wordt gemeenschap ervaren door het noemen van namen, door het meeleven met elkaar, het herinnerd worden aan een eerdere ontmoeting. Daarnaast ook door het noemen van verjaardagen, het noemen van jubilea, het meeleven bij ziekte of bij mooie ervaringen (de geboorte van een achterkleinkind bijvoorbeeld) van de aanwezigen.

Hopelijk leiden bezuinigingen in de zorg niet tot het beperken van vieringen en groepsbijeenkomsten. Juist daar wordt de gemeenschap ervaren in het persoonlijk gekend en gezien worden en het samen vieren van het ritueel. Dit is van belang voor ouderen, omdat ze binnen onze samenleving vaak minder gezien en erkend worden. In de vieringen ervaren ouderen gemeenschap met elkaar én met God die hen niet verlaat (Psalm 71:18) maar draagt en steunt (Jesaja 46:4). <

*Anne (drs. A.) Gietema is geestelijke verzorger bij Lentis (voor forensische geestelijke zorg en zorg voor ouderen) in Groningen.
a.gietema@lentis.nl*

*Wout (drs. W.) Huizing is pastoraal supervisor aan het Baptisten Seminarium en stafmedewerker van Reliëf, een christelijke vereniging van zorgaanbieders in Utrecht.
wouthuizing@casema.nl*